

Всеукраїнський експеримент у дії

		4. Виховний потенціал сім'ї учня	Батьківські збори	Анкетування	Діагностична картка	Другий семестр навчального року
		5. Діагностування міжособистісних стосунків у класі	Виховна година	Соціометрія	Діагностичний висновок	Другий семестр навчального року
		6. Діагностування моральної спрямованості особистості учня і класу	Виховна година	Тестування	Діагностичний висновок	Другий семестр навчального року
		7. Діагностування згуртованості класного колективу (коєфіцієнт ЦОС)	Виховна година	Анкетування	Діагностичний висновок	Другий семестр навчального року
5.	Четвертий рік навчання	1. Навчальні завдання з предметів	Індивідуальна і групова робота, урок	Усне і письмове опитування	Оцінки в класному журналі	Впродовж навчального року
		2. Тестові випробування щодо загального фізичного розвитку дітей	Індивідуальна і групова робота, урок	Тестування	Діагностична картка	Впродовж навчального року
		3. Діагностування рівня вихованості (дванадцять соціальних якостей)	Виховна година	Колективно-експертна оцінка	Діагностична картка	Перший семестр навчального року
		4. Залучення виховного потенціалу сім'ї учня	Батьківські збори	Анкетування	Діагностична картка	Перший семестр навчального року
		5. Діагностування міжособистісних стосунків у класі	Виховна година	Соціометрія	Діагностичний висновок	Перший семестр навчального року
		6. Діагностування моральної спрямованості особистості учня і класу	Виховна година	Тестування	Діагностичний висновок	Перший семестр навчального року
		7. Діагностування згуртованості класного колективу (коєфіцієнт ЦОС)	Виховна година	Анкетування	Діагностичний висновок	Впродовж навчального року
		8. Діагностування мислення, пам'яті, здібностей, нахилів та інтересів	Урок, виховна година, гурток, студія	Співбесіда	Діагностична картка на кожного випускника початкової школи	Впродовж навчального року

Ми сподіваємося, що розроблений інструментарій діагностичного супроводу професійної діяльності вчителя початкової школи стане в пригоді як молодому, так і досвідченому педагогу, допоможе глибше вивчити індивідуальні особливості особистості учня початкової школи, встановити індивідуальну траєкторію навчально-пізнавальної діяльності.

Література

- Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. – М., 1991. – С. 12–18.
- Максименко С.Д. Психологія в соціальній та

педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. Навч. посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998. – С. 95–98.

3. Пехота О.М., Старева А.М. Особистісно орієнтоване навчання: Монографія. 2-е вид. доп. та перероб. – Миколаїв: Вид-во "Іліон", 2007. – С. 13–34.

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – С. 7–29.

5. Смульсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту. Монографія. – К.: Нора – Друк, 2003. – С. 44–54.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ І СТАНОВЛЕННЯ МИСЛЕННЯ У ВІЦІ 6–10 РОКІВ

Олександр КОЧЕРГА,

канд. психол. наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти,
декан факультету підвищення кваліфікації
КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

власних і суспільних знань), а отже, творчою. Відомо, що закріплення, зміцнення, становлення і по суті основна конфігурація контурів майбутніх психічних процесів (мислення, почуттів, уяви...), що відповідають за це, у дитини набувається в період її перебування в початковій школі, тобто у віці шести – одинадцяти років. Цей період життя дитини відомий швейцарський психолог Ж.Піаже називав віком становлення "конкретних операцій".

Потужний розвиток мислення дитини обумовлюється особливостями роботи її мозку. Півкулі мозку

У стратегії сучасної освіти більше уваги приділяють створенню умов для розвитку мислячої людини, здатної приймати рішення, нести відповідальність, бути критичною (стосовно інформації,

Всеукраїнський експеримент у гії

активно працюють, взаємодіючи між собою. Якщо до п'яти – шести років більшу активність перебирала на себе права півкуля (яка відповідає за *образне мислення*, інтуїцію, почуття, простір, колір, психомоторику і спеціалізується на глобальних характеристиках), то в період шести – одинадцяти років починає набирати "потужність" ліва півкуля, яка відповідає за *логічне мислення*, знакову інформацію, вербальне регулювання поведінки, розв'язування задач за допомогою відомих способів, що зберігаються у нашій пам'яті, та спеціалізується на локальних характеристиках.

Психічний розвиток дитини в цей період обумовлений тим, що багаточисельні, різні за ієархією і функціональною спеціалізацією ділянки мозку пов'язані між собою асоціативно за допомогою нейронів і гліальних клітин, які об'єднуються у ланцюги і виконують роль провідних шляхів (якими рухається "інформація" у вигляді електричних імпульсів). З метою якісного та швидкого проходження "інформації" до різних ділянок мозку провідні шляхи вкриваються спеціальним захисним шаром міеліну, який стає своєрідною ізоляцією для імпульсу.

Міелінізація позитивно впливає на якість та глибину мислення дитини, а саме, спонукає до створення умов для майбутнього розвитку його логічної компоненти, створює підґрунтя для розвитку точності дій дитини. Інтенсивний розвиток "провідників" інформації також активно впливає на розвиток лівої півкулі (центру логічного мислення). "Provіdники" інформації мають різне функціональне призначення. Одні з них носять локальний характер, пов'язуючи сусідні ділянки мозку, а інші – далекі. Одні "provіdники" мають вертикальний напрямок, інші – горизонтальний.

Вертикальні провідні шляхи, а саме їх висхідний напрямок, дає змогу з'єднувати різні шари мозкової тканини, проводячи сигнал через "тovщу" мозку. В період шести – одинадцяти років цей зв'язок у свою розвиткові набирає потужності, завершуючись до тринадцяти – п'ятнадцяти років. Це дає змогу дитині забезпечити можливість аналізу інформації, яка надходить до мозку з периферії, наприклад, того, що бачить, чує, нюхає, відчуває шкірою, та інформацію від суглобо-м'язових відділів тіла.

Низхідний напрямок вертикальних провідних шляхів забезпечує "доставку" програм, що посилаються корою головного мозку дитини до виконавчих органів. Наприклад, рух рук, органів артикуляції, тіла дитини. Крім того, ці шляхи мають коригуючі функції. У разі збоїв у програмі вони здійснюють пошук варіанта, оптимально наблизеного до нормальної дії.

У середині півкуль мозку **горизонтальні** пучки провідних шляхів мають певну ієархію. Вони дозрівають поступово. Їх робота забезпечує дитині функціонування відчуттів (зорово-слухових, тактильно-зорових та інших зв'язків на нейросенсорному рівні),

уявлень (впізнавання предметів і дій з ними), уяви. Таким чином, у міру дозрівання більш високих за ієархією провідних шляхів мозок стає здатним до складніших способів обробки інформації.

У цей період відбувається поступова інтеріоризація (процес перетворення зовнішніх, реальних дій з предметами на внутрішні ідеальні) схем дій і перетворення їх на операції, які дають змогу дитині порівнювати, оцінювати, класифікувати, розміщувати в ряд, вимірюти і т.п. Таким чином психофізіологічний розвиток дитини в період становлення "конкретних операцій" від шести до одинадцяти є найбільш підготовленими природними процесами, які відбуваються в організації роботи мозку для розвитку у неї логічного мислення (за умови врахування досягнень образного мислення дитини).

Отже, стає зрозуміло, що потрібна продумана, відповідна до вікових можливостей система роботи щодо створення "інструментарію" логічного мислення у дитини. Якщо говорити про це у ширшому плані, то мова має йти про систему роботи над культурою мислення учня початкової школи. Сучасне суспільство потребує саме формування критичного мислення у дитини, що розширити її можливості в оцінці інформації та підвищить якість роботи з навчальною інформацією.

На наш погляд, саме на це спрямовано експериментальне дослідження всеукраїнського рівня щодо формування культури мислення молодшого школяра у межах загальноосвітнього навчального закладу (наказ МОН України № 271 від 06.04.2006 р.), науковий керівник канд. психолог. наук Митник О.Я. У межах цього дослідження розроблено курс "Логіка" (2–5 класи) як окремої навчальної дисципліни. Характерною рисою курсу є те, що він виступає як "інструментальне забезпечення" учня в розвитку його логічного мислення.

Тolerантно продумана система курсу дає змогу розвинути і формувати у молодших школярів прийоми розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, аналогію). Крім цього, активно включається в дію дивергентне, творче мислення. У повному обсязі задіяні та розвиваються у молодших школярів якості їх мислення (гнучкість, активність, цілеспрямованість, глибина, критичність).

Сам предмет логіка для 2–5 класів розглядається автором як інструментарій для більш успішного опанування учнями інших навчальних предметів: математики, української мови, Я і Україна, читання. Це має допомогти дитині семи – одинадцяти років краще орієнтуватися та оцінювати навчальну інформацію, виділяючи в ній головні та другорядні моменти, краще усвідомлювати та критично сприймати інформацію, розвивати свої переконання.

Спираючись на зазначені вище психофізіологічні можливості молодших школярів, курс "Логіка" в початковій школі та 5 класі середньої школи дасть змогу, так би мовити, з'єднати практично початкову і середню освіту та подолати труднощі переходу й

адаптації учня початкових класів до вимог середньої школи. Навчаючи дітей 7–11 років логіки, вдається, на наш погляд, подолати тиск з боку вчителя, надавши учневі змогу розвивати власні погляди, формувати високий рівень розвитку рефлексії (самоаналіз власної поведінки, виявляти можливість поставити себе на місце інших, дивергентне мислення – здатність генерувати багато різних ідей щодо вирішення однієї проблеми).

Формування культури мислення молодшого школяра дасть змогу відмовитися педагогам від використання спекулятивних методів переконання учнів. Говорячи про спекулятивні методи переконання, маємо на увазі ті, які відволікають від цінності думки людини, замінюючи її авторитарними догматами, що притаманні закритим тоталітарним суспільствам.

Серед спекулятивних методів переконання виокремлюємо такі:

- **перебільшення:** перебільшення дійсної важливості подій чи наслідків, до яких приведе вчинок людини;

- **анекдотичності:** перетворення аргументів опонента в анекдотичну ситуацію чи факт;

- **використання авторитета:** власні слова, думки, прохання людина видає за слова більш авторитетної людини (директора, батьків тощо);

- **дискредитації опонента:** замість аргументації людина ображає співрозмовника (наприклад: "Що ти у цьому розумієш!");

- **ізоляції:** як основа для аргументів використовуються окрім фрази опонента, які вирвані із загального контексту мовлення і поєднані так, що початковий зміст змінюється на протилежний;

- **zmіни напрямків:** замість обговорення теми, запропонованої опонентом, учитель починає обговорювати власну тему;

- **введення в оману:** для того, щоб переконати опонента, йому надають недостовірну інформацію;

- **відсточення:** постановка непотрібних запитань, щоб відтягнути час чи відкласти рішення на невизначений термін. Наприклад, слова "Підійдіть, розберемося потім, якщо при цьому вчитель не вказує час";

- **апеляції:** замість відповіді вчитель починає викликати співчуття опонента ("Я такий зайнятий, я сьогодні втомився");

- **запитань-пасток:** відповіді запитаннями на запитання, переривання опонента, "торгівля".

Відмовляючись від зазначених методів переконання, вчитель підготує учня до дисципліни його розуму та зможе закласти новий сучасний "логічний інструментарій", який допоможе учневі краще орієнтуватися в сучасних проблемах і розв'язувати життєві, навчальні та будь-які інші завдання. Цьому допоможуть логічні та риторичні методи переконання.

Логічні методи переконання:

- **дедукції:** розвиток думки від загального до конкретного;

- **індукції:** розвиток думки від конкретного до загального;

- **проблемне викладення:** активізація мисленнєвої діяльності учнів шляхом постановки проблемних запитань, розв'язуючи які, клас разом із учителем підходить до теоретичних узагальнень, формулювання правил і закономірностей;

- **аналогії:** якщо два чи більше явищ подібні в одному відношенні, то вони, ймовірно, подібні і в інших.

Риторичні методи переконання:

- **фундаментальний:** пряме порівняння, використання цифр, фактів;

- **порівняння:** використання образного символу з метою надання яскравості та виразності аргументації;

- **суперечності:** виявлення суперечностей у аргументах співрозмовника і побудова на цій основі власної аргументації;

- **"проміжних висновків":** під час аргументації вчитель робить проміжні висновки і на їх основі приходить до остаточного висновку;

- **"так..., але":** використовується, коли аргументи співрозмовника розкривають тільки один бік явища. У цьому випадку вчитель погоджується з аргументами, але потім наводить власні, що висвітлюють інший бік;

- **"частин":** виступ співрозмовника розподіляється на частини і вчитель коментує та наводить свої аргументи по кожній з них;

- **ігнорування:** вчитель бачить, що співрозмовник надає великого значення несуттевому та ігнорує важливі деталі. Він вказує на це, аналізує і наводить доказові аргументи;

- **опитування:** вчитель ставить ряд чітких і продуманих запитань, які приведуть до бажаного результату;

- **видимої підтримки:** під час бесіди вчитель запишує думку співрозмовника, який дотримується тієї ж точки зору, що й він.

Освоєння логічних та риторичних методів переконання дасть змогу вчителеві та учневі освоїти можливості *дискусії* і поступово відійти від *бесіди* як основної форми роботи в сучасній початковій школі. Це спонукатиме молодшого школяра до розвитку зв'язного мовлення і логічного мислення (учнів треба говорити 2/3 навчального часу, на відміну від учителя, який зараз говорить 2/3 часу, залишаючи учневі менше 1/3 навчального часу). Під час дискусії побудова фраз учнів має бути довгою, тому вимовлятимуться вони повільніше (розмірковувати вголос).

Отже, психофізіологічний розвиток і становлення мислення дитини у віці шести – десяти років дають їй змогу успішно засвоювати навчальний курс "Логіка", розвиваючи своє логічне, критичне та образне мислення, а навчальний курс "Логіка" (для 2–5 класів) стає пропедевтичним для подальшого успішного свідомого навчання учня.